

**Fenomén stability hraníc vo vývoji administratívneho členenia
Slovenska**

Daniel Gurňák

Autor:

Mgr. Daniel Gurňák,

Katedra regionálnej geografie, Prírodovedecká fakulta UK, Mlynská dolina,
842 15 Bratislava, Slovenská Republika

tel.: 00421 7 60296622, e-mail: gurnak@nic.fns.uniba.sk

Fenomén stability hraníc vo vývoji administratívneho členenia Slovenska

Daniel Gurňák

Abstract: The article presents a new view on actual problem of Slovak administrative division on higher administrative wholes. Historico – geographical method is the base of following border stability in specified time period. As well as we solve problem of “natural” borders in administrative division too.

Key words: historical geography, political geography, border stability, administrative division

Úvod

Problematika vymedzenia vyšších administratívnych celkov je na Slovensku stále aktuálna. V našom príspevku sa snažíme poskytnúť trocha netradičný pohľad na danú problematiku. Základom prezentovaného prístupu k uvedenej téme je využitie metód historickej geografie.

Vývoj hraníc vyšších administratívnych celkov na Slovensku

Základom našej metodiky je sledovanie priebehu hraníc jednotlivých územných celkov (v našom prípade žúp, prípadne krajov) vo vymedzenom časovom období, v našom prípade v rokoch 1920-2000, t. j. v období existencie Slovenska ako samostatnej územnej entity. V rámci tohto obdobia sme vymedzili 6 základných modelov jeho administratívneho členenia na vyššie administratívne celky. Ide o župné zriadenie prevzaté z Uhorska platné v rokoch 1918-1922, župné zriadenie z rokov 1923-1928, župné zriadenie v rokoch 1938-1940, krajské zriadenie z rokov 1949-1960, krajské zriadenie z rokov 1960-1990 a krajské zriadenie z rokov 1996-2000. Za účelom jednoduchšej orientácie sme mapovali okamžitý stav krajských, resp. župných hraníc v rokoch 1920, 1925, 1940, 1950, 1980 a 2000. V prípade odlišnej štátnej hranice od dnešnej (najmä v roku 1940) sme i túto sledovali ako hranicu admin. celku. Z takto získaných hraničných línií sme metódou superpozície vytvorili mapu stability hraníc vyšších administratívnych celkov na Slovensku (mapa č. 1).

Hodnotenie stability vyšších administratívnych celkov na Slovensku a ich komparácia s „prírodnými“ hranicami.

Mapa stability hraníc (mapa č. 1) poukazuje na niektoré veľmi zaujímavé skutočnosti v administratívnom členení Slovenska. Ukazuje sa, že na území Slovenska možno vytýčiť určité hlavné deliace línie, o ktoré sa má tendenciu opierať administratívne členenie. Komparáciou týchto línií s komunikačnými bariérami Slovenska (Lukniš 1985) zistíme, že najstabilnejšou admin. hranicou je centrálna časť stredoslovenskej komunikačnej bariéry - (ďalej – SKB), pričom absolútne najstabilnejším je cca 15 km dlhý úsek na hrebene Kráľovej hole, ktorý ako jediný na Slovensku bol vždy hranicou vyššieho admin. celku. Východne od Nízkych Tatier sa už hlavná línia stability odkláňa od SKB smerom na juh a čoskoro sa stráca. Naopak na západe má línia stability tendenciu predĺžiť SKB (končí v Strážovských vrchoch) zhruba v osi Považský Inovec – Váh (mapa č. 2) až po Žitný ostrov. K tejto hlavnej línii sa pripája ešte jedna vedľajšia, ktorá síce nie je opretá v celej svojej dĺžke o prírodné bariéry, ale predstavuje relatívne stabilnú administratívnu hranicu. Ide o dnešnú hranicu medzi Nitrianskym a Trenčianskym krajom na jednej a Banskobystrickým krajom na druhej strane. Pomerne izolovanú deliacu líniu predstavuje oblasť Levočských vrchov a Braniska, ktorá ale v súčasnosti netvorí krajskú hranicu. O jej význame však svedčí fakt, že tvorí hranicu medzi Východoslovenským centralizačným a Severoslovenským koridorovým regiónom (Lukniš 1985).

Priestor na úvahy ponúka tiež komparácia línií stability hraníc s ich priebehom v teréne. Z hľadiska hraníc sa ako najvýraznejšie bariéry v reálnej krajine prejavujú horské chrbty a vodné toky (Kosmala 1999). Samozrejme v prípade vnútroštátneho členenia nejde o ich vojensko – strategický význam, ale predovšetkým o ich význam komunikačnej bariéry medzi jednotlivými regiónmi. V prípade Slovenska môžeme konštatovať, že väčšina administratívnych hraníc sa opiera o línie horských chrbtov, riečne hranice sú takmer vzácnosťou. Ako najvýznamnejšia línia riečnych hraníc sa javí dolný tok Váhu, ktorý tvorí (s viacerými výnimkami) prirodzenú hranicu medzi západnou (bratislavskou) a východnou (nitrianskou) časťou Podunajskej nížiny. Hranice opreté o línie horských chrbtov výrazne dominujú na strednom Slovensku a západnej časti východného Slovenska. Táto časť Slovenska sa skladá z uzavretých elementárnych regiónov (spravidla kotlín, resp. dolín). Z hľadiska členenia tohto územia na vyššie administratívne celky ide o problém zoskupovania týchto regiónov do väčších celkov. Vo vývoji admin. členenia Slovenska sa už objavilo viacero variant takýchto zoskupení (Žilinský kraj, Podtatranská

župa, Tatranská župa, Považská župa atď.). Pozoruhodný je fakt, že toto „experimentovanie“ sa týka hlavne územia na sever od línie SKB, južne od nej má tento jav výrazne menšiu intenzitu. Veľmi pravdepodobne sa tu prejavovala snaha o eliminovanie vplyvu maďarskej menšiny. Podobná motivácia zohrávala zrejme svoju úlohu i pri rozdeľovaní východného Slovenska medzi Košice a Prešov. Uplatnili sa tiež viaceré alternatívy, od dnešného „pozdĺžneho“, cez „diagonálne“ (1949-1960) až k „priečnemu“ (1923-1928) rozdeleniu východného Slovenska. Predovšetkým politickými motívmi sa dá napr. vysvetliť značné ignorovanie takej výraznej bariéry, akou je východná časť SKB (Volovské vrchy).

Dochádzame k záveru, že pri tvorbe administratívneho členenia Slovenska bol často porušovaný princíp kontinuity. Ilustráciou tohto účelového prístupu k danej problematike sú mapy č. 3 a 4. Z nich možno vyzorovať určité „problémové“ oblasti Slovenska z hľadiska administratívneho členenia. Prvou oblasťou je západné Slovensko, konkrétne vzťah Bratislavy k jej zázemiu, kde možno konštatovať, že administratívne oddelenie Bratislavy od západnej polovice západného Slovenska je účelový krok. Druhou „problémovou“ oblasťou je Považie. V tomto prípade ide o už spomenutý problém spájania menších výrazne oddelených regiónov do väčších celkov, resp. o ich pripojenie k iným susedným celkom. Treťou oblasťou je alternatíva rozdelenia tzv. Juhoslovenského koridorového regiónu (dnešného Banskobystrického kraja) na Pohronskú a Juhoslovenskú časť. Štvrtou „problémovou“ oblasťou je tradične východné Slovensko, kde ešte stále nemožno považovať za celkom uzavretý problém jeho rozdelenia predovšetkým medzi Košice a Prešov, prípadne jeho rozdelenie na menšie celky.

Záver

Na značne obmedzenom priestore sme sa snažili prezentovať trochu netradičný prístup k hodnoteniu dnes opäť aktuálnej problematiky vytvárania vyšších administratívnych celkov na Slovensku. Snažili sme sa poukázať na hlavné tendencie vývoja administratívneho členenia z aspektu stability hraníc. Zistili sme, že popri určitých stabilných prvkoch tohto členenia existujú i prvky výrazne premenlivé, ktoré sú ovplyvňované momentálnou politickou situáciou.

Resume

Phenomenon of border stability in development of Slovak administrative division.

The paper is dedicated to evaluation of development of Slovak administrative division from border stability view and in their comparison with natural borders. You can see borders of higher administrative wholes in the years 1920, 1925, 1940, 1950, 1980 and 2000. Maps are the main basis on which we can empirical state some lines of administrative border stability (mostly based on natural borders) and areas of unstable borders. In our opinion first of all political motives and mutual position of powers interest are influence on location these areas.

Map 1

Border stability of higher administrative wholes in Slovakia in the years 1920 – 2000.

Map 2

Nature border stability of higher administrative wholes in Slovakia in the years 1920 – 2000.

Map 3

Actual border stability of higher administrative wholes in Slovakia.

Map 4

Border stability of new suggest of higher administrative wholes in Slovakia.

Literatúra:

Kosmala, G. 1999. Stabilność granic politycznych w Europie środkowej i wschodniej w XX wieku. *Czasopismo geograficzne*, Vol. 70, No 1, 51-64.

Lukniš, M. 1985. Regionálne členenie Slovenskej socialistickej republiky z hľadiska jej racionálneho rozvoja. *Geografický časopis*, Vol. 37, No 2-3, 137.

Nížňanský, V. 2000. Koncepcia decentralizácie a modernizácie verejnej správy, Vláda SR, Bratislava, 85.

Žudel, J. 1980. Územná organizácia v r. 1867-1922, Atlas SSR, SAV, Bratislava, 121.

Žudel, J. 1980. Župy v r. 1923-1928, Atlas SSR, SAV, Bratislava, 121.

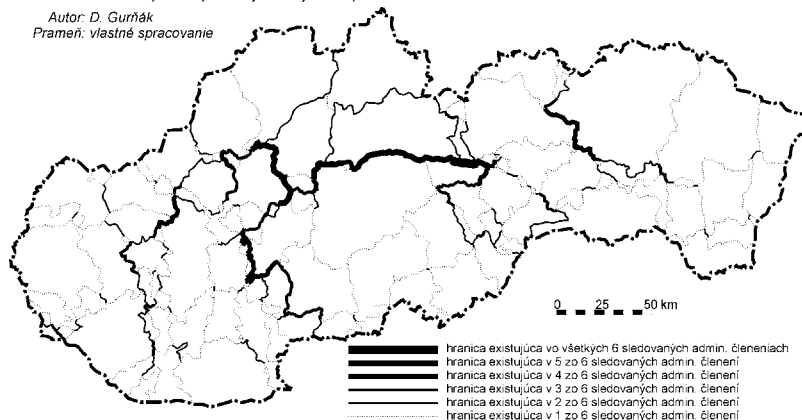
Žudel, J. 1980. Správne členenie v r. 1938-1940, Atlas SSR, SAV, Bratislava, 124.

Žudel, J. 1980. Správne členenie v r. 1949-1960, Atlas SSR, SAV, Bratislava, 124.

Mapa č. 1

**Stabilita hraníc vyšších administratívnych celkov na Slovensku
v rokoch 1920, 1925, 1940, 1950, 1980, 2000**

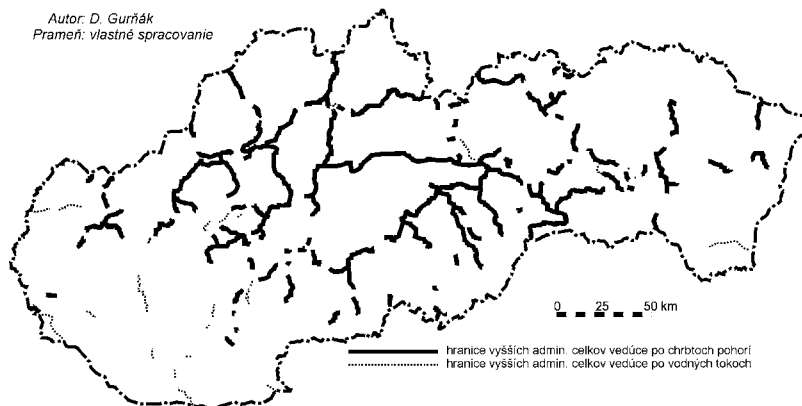
Autor: D. Gurňák
Prameň: vlastné spracovanie

Mapa č. 2

"Prírodné" hranice vyšších administratívnych celkov na Slovensku v rokoch 1920 - 2000

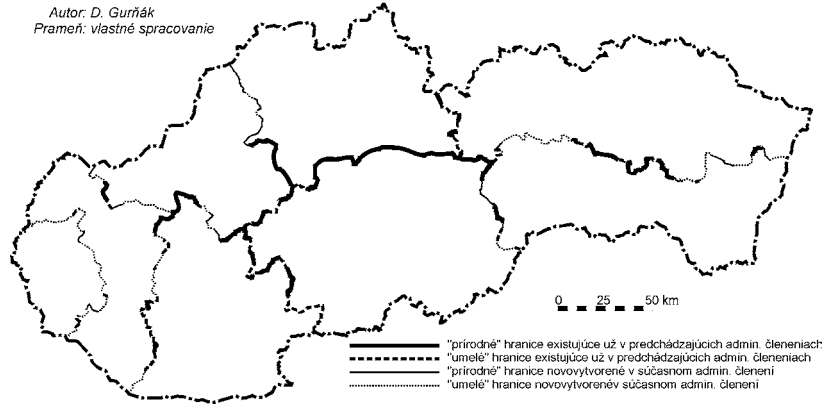
Autor: D. Gurňák
Prameň: vlastné spracovanie

Mapa č. 3

Stabilita hraníc súčasných vyšších administratívnych celkov na Slovensku

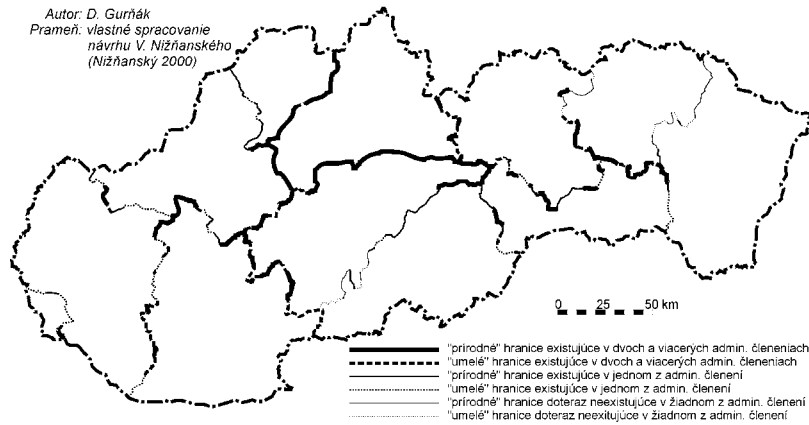
Autor: D. Gurňák
Prameň: vlastné spracovanie

Mapa č. 4

Stabilita hraníc nových navrhovaných vyšších administratívnych celkov

Autor: D. Gurňák
Prameň: vlastné spracovanie
návrhu V. Nižňanského
(Nižňanský 2000)

Citácia článku

Gurňák, D. (2000): **Fenomén stability hraníc vo vývoji administratívneho členenia Slovenska**, In: Drgoňa, V. ed. (2000): Geografické štúdie 7, Univ. Konštantína Filozofa, Nitra, s. 83 – 88, ISBN 80-8050-349-4